

Феномен емоційного лідерства в управлінській діяльності керівника

Дрібас С. А.

Анотація. Статтю присвячено проблемі емоційного лідерства в рамках управлінської діяльності керівників. Наведено формулу ефективної взаємодії таких психологічних явищ, як: емоційне лідерство, соціальна мобільність і самореалізація особистості. Проаналізовано регресивну модель, де ефективність взаємодії лідера із соціумом залежить від особистісних чинників, що пов'язані з рівнем самоусвідомлення, самоконтролем, здатністю до емпатії та соціальними навичками. Розкрито компоненти емоційного лідерства та визначено його особливості в контексті управлінської діяльності керівника. Окреслено основні характеристики лідера з розвиненим емоційним інтелектом. Проаналізовано значення емоційного інтелекту в управлінській діяльності сучасного керівника-лідера.

Ключові слова: лідерство, емоційне лідерство, управління, емоційний інтелект, соціальна мобільність, самоусвідомлення, емоції, інтелект.

Постановка проблеми. Емоційне лідерство — це актуальний феномен ХХІ століття. Його концептуалізація пов'язана з розробкою взаємодоповнюючих моделей, що розкриваються через виміри емоційного інтелекту та лідерства. У сучасній теорії управління феноменологія емоційного лідерства посідає одне з пріоритетних місць, але на сьогодні залишається маловивченим психологічним явищем. У зв'язку з цим тема емоційного лідерства в управлінській діяльності керівника є актуальним напрямом наукових досліджень, які покликані вибудувати нові теоретичні та практичні конструкти щодо розробки та прийняття ефективних управлінських рішень.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми емоційного лідерства та емпіричній оцінці взаємозв'язку між лідерськими якостями керівників і рівнем їх емоційного інтелекту.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Оцінюючи ступінь розробки проблеми емоційного лідерства в управлінській діяльності керівника, можна констатувати, що досліджуване питання у своїй цілісності розкрито недостатньо. У науковій літературі існують розрізнені праці, що присвячені окремим елементам окресленої

проблематики. Однак роботи, що повністю враховують всі аспекти зазначеного напрямку на сьогодні є доволі нечисленними.

Найбільш широко в наукових колах представлена тема лідерства. Згідно з позицією Т. Бендас, лідерство є специфічним феноменом групового життя людей, що виявляється у наділенні індивіда чи групи індивідів виключним правом справляти провідний вплив на вирішення значимих колективних завдань і на окремі дії та поведінку членів групи. Тобто група закріплює за індивідом право володіння одним чи декількома видами влади, що передбачає утримання центральної позиції в ієрархічній будові групи [2]. Схожу позицію знаходимо в роботах Н. Радної, яка розуміє лідерство як своєрідний процес підкорення та домінування, що передбачає наявність впливу та слідування всередині складної системи міжособистісних відносин [9].

Особливої популярності в останні десятиліття набула й тема емоційного інтелекту. У цьому напрямі сформовано автономні теорії, які отримали розповсюдження як у наукових колах, так і на сторінках науково-популярної літератури. Найбільш відомою є теорія емоційної компетентності, розроблена Д. Гоулманом. У його працях створено своєрідну регресивну модель, де ефективність взаємодії лідера із соціумом залежить від особистісних чинників, що пов'язані з рівнем самоусвідомлення, самоконтролем, здатністю до емпатії та соціальними навичками [4]. Цікавою з позиції комплексності є модель емоційного інтелекту, запропонована П. Саловеем і Дж. Меєром. Вона включає в себе здібності трьох різних рівнів: 1) тлумачення емоцій і їх безпосереднє вираження; 2) керування емоціями (регулювання); 3) використання інформації, що дають емоції в мисленнєвому процесі [6]. Значиме місце в цьому переліку займає некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она [1].

Серед вітчизняних науковців проблема емоційного лідерства представлена в роботах сучасних дослідників. В. Белікова висвітлює питання взаємозв'язку лідерства й індивідуальних характеристик особистості (інтелект, емоційний інтелект, креативність та ін.) [3]. О. Гузар і К. Покотило порушують проблему емоційного лідерства керівника загальноосвітнього навчального закладу [5]. С. Козловська займається темою емоційної компетентності та лідерських якостей особистості, їх взаємозв'язку та впливу на життя й діяльність людини [7].

Окремий напрям досліджень представлений авторами, які присвятили свої наукові праці темі управлінської діяльності. Зокрема, Г. Рекун висвітлює тему емоційного лідерства в системі управління

персоналом. У його роботах широко розкриті основні концепти теорії управління та її зв'язок з лідерськими якостями керівника [10]. Проблему психологічних аспектів управління освітнім процесом у сучасному суспільстві порушує й Н. Токарева. У дослідженнях авторки зроблено науковий огляд теоретико-методологічних засад управлінської діяльності у вимірах несталого інформаційного суспільства [11].

Отже, аналіз останніх наукових досліджень і публікацій демонструє, що феномен емоційного лідерства, як правило, розглядають крізь призму розгалуженої системи компонентів (інтелект, емоції, лідерство, соціальний інтелект та ін.). Однак створення узагальненої теорії емоційного лідерства в системі управлінської діяльності керівника на сьогоднішній день ще далека від свого завершення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Феномен «емоційного лідерства» отримав своє визначення та розповсюдження наприкінці ХХ ст. Його першооснову складають дві психологічні категорії: 1) емоційний інтелект; 2) лідерство. Ці феномени тісно пов'язані між собою, адже в реаліях ХХІ ст. життя ефективного лідера пов'язано з реалізацією трьох складових: а) самовдосконалення особистості; б) соціальна мобільність; в) емоційний інтелект [8].

Як показує практика, емоційний інтелект — це надважлива характеристика ефективного керівника, який відповідає за психологічний комфорт, за життя без внутрішніх і зовнішніх конфліктів. Це своєрідна логічна послідовність: 1) розуміння власної поведінки та власних реакцій на зовнішні фактори; 2) прийняття своїх емоцій; 3) керування емоціями на рівні поваги до власних бажань і прагнень. Тобто емоційний інтелект — це розуміння своїх і чужих емоцій, вміння конструктивно їх висловлювати, розуміти і тлумачити почуття й переживання оточуючих [7].

Управлінці з розвиненим емоційним інтелектом доволі легко вибудовують систему соціальних відносин і налагоджують основні аспекти свого життя. Вони більш успішні в усіх видах діяльності, досить швидко адаптуються в змінних умовах соціуму, є більш конкурентоспроможними у сфері керівних посад.

З метою перевірки теоретичних положень нами було організовано емпіричне дослідження, що передбачало три взаємопов'язані етапи. На першому етапі проаналізовано спектр діагностичних методик з теми дослідження й обрано відповідний методичний інструментарій. Другий етап передбачав власне проведення діагностики та подальшу кількісно-якісну оцінку отриманих даних. На третьому етапі до роботи були залучені методи математичної статистики для проведення

кореляційного аналізу статистичних даних. Статистичну обробку даних здійснено за допомогою програм пакету IBM SPSS Statistics 22.0.00.

Діагностичний інструментарій експериментального дослідження представлено трьома методиками: 1) «Діагностика схильності до певного стилю керівництва» (Є. Ільїн); 2) «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жариков, Є. Крушельницький); 3) «Визначення рівня емоційного інтелекту» (Н. Холл).

У процесі організації експериментальної роботи була сформована вибірка дослідження, яка складалась з управлінців освітніх закладів м. Кривого Рогу. До загальної вибірки було включено директорів і заступників директорів з навчальної та навчально-виховної роботи ($N = 31$). До вибірки респондентів увійшли управлінці, які займають керівні посади в реальному часі (2020 р.), і ті, що перебували на цій посаді в минулі роки (у діапазоні до п'яти років).

На першому етапі діагностичної частини дослідження було використано методику «Діагностика схильності до певного стилю керівництва» (Є. Ільїн), що спрямована на виявлення схильностей суб'єкта до певного стилю керівництва.

Кількісно-якісний аналіз даних показав, що 50% управлінців мають схильність до демократичного стилю керівництва; 30% — до ліберального; 20% — до авторитарного (рис. 1).

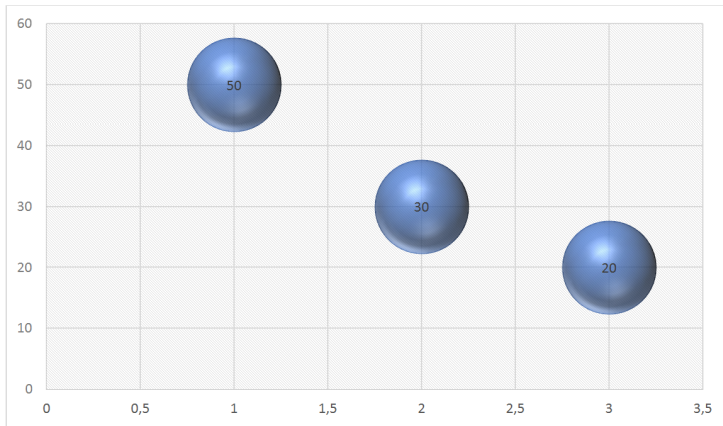

Рис. 1. Розподіл відсоткових даних схильностей суб'єкта до певного стилю керівництва

Порівнюючи ці дані з результатами методики «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жариков, Є. Крушельницький), можемо констатувати, що у 25% респондентів лідерські якості виражені слабо; у 30% — якості лідера виражені помірно; у 45% — лідерські якості виражені сильно. Такі дані можуть означати, що не всі управлінці мають достатній лідерський потенціал для прийняття ефективних управлінських рішень, але, як показує практика, вони компенсують цей фактор за допомогою розвинутого емоційного інтелекту.

Отриманий висновок ґрунтується на даних методики Н. Холла «Визначення рівня емоційного інтелекту». Управлінці показали високі результати за такими шкалами: «самотивація» (60%); «емпатія» (70%); «розпізнавання емоцій інших людей» (55%). Однак доволі низькі показники виявлено в більшості керівників за шкалою «управління своїми емоціями» (70%). Це свідчить про те, що управлінці, хоча й мають обізнаність у сфері емоцій і володіють здатністю до емпатії у стресових робочих ситуаціях, не завжди можуть проконтролювати власний емоційний стан, що часто призводить до нестриманості та надмірної експресивності у спілкуванні з підлеглими.

Серед існуючого загалу математичних моделей для групування психологічних ознак використано кореляційний аналіз, який обрано для визначення ступеня сили та напрямку статистично значущих взаємозв'язків між рівнем емоційного інтелекту й лідерськими якостями керівників. Для досягнення поставленої мети використано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона (r), розрахування якого передбачало п'ять етапів: 1) відбір змінних для аналізу; 2) побудова кореляційної таблиці; 3) визначення рівня значимості характеристик кореляційних зв'язків; 4) обчислення коефіцієнтів кореляції; 5) кількісно-якісний аналіз отриманих даних.

Результати кореляційного аналізу даних показали наявність позитивних кореляційних зв'язків між шкалою «лідерські здібності» й «емпатія» ($r = 0,4$ при $p > 0,01$) та «розпізнавання емоцій інших людей» ($r = 0,5$ при $p > 0,05$). Виявлені статистично значущі зв'язки доводять існування взаємозалежності між лідерськими здібностями й емоційним інтелектом. При цьому визначено зворотні кореляційні зв'язки між шкалою «стиль управління» й «управління своїми емоціями» ($r = 0,3$ при $p > 0,01$), що може свідчити про виражений вплив емоційного інтелекту на прийняття керівником управлінських рішень і загальний вибір стилю управлінської діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, емоційний інтелект на сучасному етапі розвитку психологічної думки

трактовано, як своєрідну сукупність ментальних здібностей, які розповсюджуються на розуміння та тлумачення власних емоцій і почуттів, а також інтерпретацію емоцій інших людей і відповідне управління ними. Ефективний лідер має володіти розвиненим емоційним інтелектом, що дасть йому переваги в керівних процесах на всіх рівнях. У цьому випадку працює проста закономірності. Якість мислення визначає якість вибору та рішень. Якість рішень, у свою чергу, визначає якість дій. Якість дій визначає якість результатів, а якість результатів визначає майже все, що відбувається в житті керівника. Результати емпіричного дослідження довели наявність взаємозв'язку між лідерськими якостями управлінців і рівнем їх емоційного інтелекту. Окреслений напрям досліджень є перспективним і потребує більш детальної оцінки на розширеній вибірці респондентів, що має включати в себе керівників різних рівнів і профілів діяльності.

Список використаної літератури

1. Бар-Он Р. Практический интеллект. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 88 с.
2. Бендас Т. В. Психология лидерства : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 448 с.
3. Белікова Ю. Становлення та переваги емоційного лідерства. *Український соціум*, 2012, 2 (41). С. 7–16.
4. Гоулмен Д., Бояцис Р., Макки Э. *Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта*. Москва : Альпина Паблишер, 2012. 301 с.
5. Гузар О., Покотило К. Емоційне лідерство керівника загальноосвітнього навчального закладу : навч. посіб. Київ : ДП «НВЦ “Пріоритети”», 2016. 40 с.
6. Карузо Д., Саловой П. Емоційний інтелект керівника: як розвивати й використовувати чотири базові навички емоційного лідерства. Київ : Самміт-книга, 2016. 296 с.
7. Козловська С. Емоційна компетентність та лідерство. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*, 2013, 1 (14). С. 130–140.
8. Прахова С. А., Макаренко Н. М. Формування емоційного інтелекту як необхідної компетенції на шляху соціалізації дитини. *Психологічний часопис*. Т. 6. 2020, 2 (34). С. 134–142.

9. Радина Н. К. Психология лидерства : учеб. Нижний Новгород : Институт менеджмента и бизнеса. 2008. 100 с.
10. Рекун Г. Емоційне лідерство в системі управління персоналом. *Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство*. 2017, 13. С. 681–691.
11. Токарева Н. М. Психологія управління освітнім процесом у сучасному суспільстві : підручник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Ч. 1. 608 с.

References

1. Bar-On, R. (2003). *Praktycheskyi intellekt [Practical intelligence]*. Sankt-Peterburg. 88 s. [in Russian]
2. Bendas, T. V. (2009). *Psykhohohyia lyderstva [Psychology of leadership]: ucheb. posob.* Sankt-Peterburg : Piter, 2009. 448 s. [in Russian]
3. Bielikova, Yu. (2012). Stanovlennia ta perevahy emotsiinoho liderstva [Formation and benefits of emotional leadership]. *Ukrainskyi sotsium*, 2 (41). S. 7–16. [in Ukrainian]
4. Goulmen, D., Boyatsis, R. & Makki, E. (2012). *Emotsionalnoe liderstvo: Iskusstvo upravleniya lyudmi na osnove emotsionalnogo intellekta [Primal Leadership: Learning to Lead with Emotional Intelligence]*. Moskva : Alpina Publisher. 301 s. [in Russian]
5. Guzar, O. & Pokotilo, K. (2016). *Emotsiynе liderstvo kerivnika zagalnoosvitnogo navchalnogo zakladu [Emotional leadership of the head of the secondary school]: navch. posib.* Kiyiv : DP «NVTs “Prioriteti”». 40 s. [in Ukrainian]
6. Karuzo, D. & Salovei, P. (2016). *Emotsiinyi intelekt kerivnyka: yak rozvyvaty y vykorystovuvaty chotyry bazovi navychky emotsiinoho liderstva [The Emotionally Intelligent Manager: How to Develop and Use the Four Key Emotional Skills of Leadership]*. Kiyiv : Sammit-kniga. 296 s. [in Ukrainian]
7. Kozlovska, S. (2013). *Emotsiina kompetentnist ta liderstvo [Emotional competence and leadership]*. *Visnyk Shhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, 1 (14). S. 130–140. [in Ukrainian]
8. Prakhova, S. A. & Makarenko, N. M. (2020). *Formuvannia emotsiinoho intelektu yak neobkhidnoi kompetentsii na shliakhu sotsializatsii dytyny*

- [Formation of emotional intelligence as a necessary competence in the way of child socialization]. *Psykhologichnyi chasopys*. T. 6, 2 (34). S. 134–142. [in Ukrainian]
9. Radyna, N. K. (2002). *Psykhohohyia lyderstva : uchebnyk* [Psychology of leadership]. Nyzhnyi Novhorod : Institut menedzhmenta i biznesa. 100 s. [in Russian]
 10. Rekun, H. (2017). *Emotsiine liderstvo v systemi upravlinnia personalom* [Emotional leadership in the personnel management system]. *Mukachivskiyi derzhavnyi universytet. Ekonomika i suspilstvo*, 13. S. 681–691. [in Ukrainian]
 11. Tokareva, N. M. (2020). *Psykhohohyia upravlinnia osvithnim protsesom u suchasnomu suspilstvi* [Psychology of educational process management in modern society] : pidruchnyk. Chast. I. Odesa : Vidavnychiy dim «Gelvetika». 608 s. [in Ukrainian]

Дрибас С. А.

Феномен эмоционального лидерства в управленческой деятельности руководителя

Аннотация. Статья посвящена проблеме эмоционального интеллекта в рамках управленческой деятельности руководителя. Приведена формула эффективного взаимодействия таких психологических явлений, как: эмоциональное лидерство, социальная мобильность и самореализация личности. Проанализирована регрессивная модель, где эффективность взаимодействия лидера и социума зависит от личностных факторов, что связаны с уровнем самосознания, самоконтроля, способностью к эмпатии и социальными навыками. Раскрыты компоненты эмоционального лидерства и определены его особенности в контексте управленческой деятельности руководителя. Определены основные характеристики лидера с развитым эмоциональным интеллектом. Проанализировано значение эмоционального интеллекта в управленческой деятельности современного руководителя-лидера.

Ключевые слова: лидерство, эмоциональное лидерство, управление, эмоциональный интеллект, социальная мобильность, самоуправление, эмоции, интеллект.

Dribas S. A.

The phenomenon of emotional leadership in the managerial activities of managers

Abstract. The article is devoted to the problem of emotional leadership within the managerial activities of managers. It is given the formula

for effective interaction of such psychological phenomena as emotional leadership, social mobility and self-realization of personality. It is analyzed a regression model, where the effectiveness of the leader's interaction with society depends on personal factors related to the level of self-awareness, self-control, ability to empathize and social skills. It is revealed the components of emotional leadership and defined their features in the context of the managerial activities of managers. It is determined the main characteristics of leader with developed emotional intelligence. The importance of emotional intelligence in the managerial activities of modern leaders is analyzed.

Keywords: leadership, emotional leadership, management, emotional intelligence, social mobility, self-awareness, emotions, intelligence.

Дрібас Світлана Анатоліївна,
кандидат психологічних наук
Криворізький державний педагогічний університет
Кривий Ріг, Україна
dribas.sveta@gmail.com